

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1935 ՏԱՐԻՈՅՆ

Իբր անսխառնելի կը նշանակենք այն գործերը, զորոնք անսամբ չենք տեսած:

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՀԱՒԱՔԱԾՈՅՐՆԵՐ, ՏԱՐԵԳՐԲԵՐ

1. P. V. Inglisian, Bibliographie 1934. Indogermanisches Jahrbuch, Bd. XX, S. 123—128.

2. Գ. Լեռնեան, Հայոց Պարբերական մամուլը: Լեռնադար ցուցակ հայ լրագրութեան սկզբից մինչև մեր օրերը (1794—1934): Երևան, հրատ. Մեկրնեան Ֆոնդի, 1934, 8⁰, էջք XXXI + 228: Գինն՝ 20 ռ.:

Ներածութեամբ հայ լրագրութեան զարգացման ամփոփ պատկեր մը ներկայացնելէն ետքը կ'անցնի նիւթին տալով մէն մի թերթի անունը, հրատարակութեան տեղն եւ տեղութիւնը եւ այլն: Հայտատու եւ հայտարար պարբերականներուն թիւը կը հասնի 1586, իսկ հայտատու թուրքերէն պարբերակներուն թիւն է 21: Գործածութիւնը շատ կը զիւրացնեն զործքին կցուած ցանկերն, որով կ'ունենանք աչքի առջև Հայոց պարբերական մամուլի՝ 1. քանակական ցուցանիշը թուականներու, 2. հրատարակութեան տեղերուն համաձայն, 3. խմբագրներու եւ հրատարակիչներու այրուբնական ցանկը, 4. ցանկն այն հայ տպարաններուն, ուր մեր պարբերակները տպագրուած են (1794—1930), 5. Պարբերականներն այրուբնական կարգով ցանկուած եւ վերջապէս տարածակ մը պարբերականներուն ըստ բովանդակութեան եւ ուղղութեան:

Մատենախօս.՝ Վէմ, 1935, Թ. 2, էջ 123—124 (Ս. Վր[ացեան]): Հանդ. Ամս., 1936, էջ 276—284 (Հ. Ն. Ակիբեան):

3. Ani, Revistă de Cultură Armeană. Anul I. Volumul I (Decembrie), 1935. Apare sub patronajul D-lui Prof. N. Jorga. Director: H. Dj. Siruni. (8 Str. Vaselor, Bucureşti.)

4. ՀՍՍՀ Կուլտուրայի Պատմութեան Ինստիտուտի աշխատութիւնները: Հատ. Ա. Նիւթեր հին Հայաստանի պատմութեան: Երևան, Պետհրատ 1935, 8⁰, էջ 219: Գինն՝ 2.20 ռ.:

5. Տարեցոյց Ս. Փ. Աղզ. Հիւանդանոցի 1935: Իսթանպուլ, տպ. «Սէլամէթ», Գանիէլ Յովհաննէսեան, 8⁰, էջք 433 (պատկերազարդ): Գինն՝ 200 դր.:

Կը բաղկանայ 7 մասերէ. Ա. Մաս՝ Պետական տարին, Բ. Մաս՝ Գրական եւ բանասիրական, Գ. Մաս՝ Գրականութիւնն ու գեղարուեստը Հայաստանի մէջ, Դ. Մաս՝ Բժշկագիտական եւ ուսումնասիրական, Ե. Մաս՝ Երաժշտական կեանքը Պալոյ մէջ, Զ. Մաս՝ Աղզային, Է. Մաս՝ Տեղեկագիր Ս. Փ. Աղզ. Հիւանդանոցի 1933—1934ի շրջան:

6. Եղիշի Պատրիարք Գուրեան, Ուսումնասիրութիւնք եւ քննադատութիւնք: Երուսաղէմ 1935, էջք ԺԱ + 575: Գինն՝ 20 Փր.: [Գուրեան Մատենագրան, Թիւ 7:]

Այլեւայլ ժամանակ եւ զանազան տեղեր հրատարակուած յօդուածներն ի մի ամփոփուած են:

2. Լեռնադար

7. Dr. Hans Heinrich Schaefer, Locul limbii armene în rândul limbilor indo-europene (Հայ լեզուին դիրքը հնդեւրոպական լեզուներու կարգին մէջ, ուսման.): Ani, I, vol. 1, էջ 15—18: Ընդհանուր ակնարկ:

8. Խ. Ս. Գուրեան, Նախահայերէնի հետազոտութիւնը: Հայաստ. Կոչնակ, Լե., էջ 677—679:

9. Հ. Անտոնեան, Միջերկրական քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնը: Սիւն, 9 (1935), էջ 274—276:

Կը խօսի թէ ինչ ազդեցութիւն դործած են միջերկրական ոչ-հնդեւրոպական լեզուները հնդեւրոպական լեզուներու վրայ եւ օրինակ կը բերի գիւնի, ձիւրի եւ իւղ, խմոր, բուրգ եւ անլիւմ բառերն իրրեւ փոխառեալ բառեր ոչ-հնդեւրոպական լեզուներէ:

10. Հ. Անտոնեան, Լեզուի համառոտութիւնը: Սիւն, 9 (1935), էջ 154—155:

Ոնրոյ նիւթ է թէ որ լեզուներն ամէնէն աւելի համառոտ են. կը խօսի Յովհ. Աւետարանի Գ. 16 հատուածի վրայէն կ'երկարացնէ թէ ամէնէն համառոտն է չինարէնը (57 ձայն), միջին տեղը կը բռնէ իտալերէնի, պարսկերէնի հետ եւն. հայերէնը (117 ձայն), իսկ ամէնէն երկարաբան լեզուներն են վրացերէնը (144 ձայն) եւ ճարտերէնը (150 ձայն):

11. И. Мещанинов, Язык Ванской клинописи (Վանի արձանագրերու լեզուն): Ленинград, Издательство Академии Наук СССР., 1935, 8⁰, էջ 349: Գինն՝ 15 ռ.:

Կը նկատէ քերականութիւնը հիմնուած Յարեթական գրութեան վրայ:

12. Արգար Պայազատ, Ուղի-աղուանական մի արձանագրութիւն: ՀՍՍՀ Կուլտուրայի պատմութեան Ինստիտուտի աշխատութիւնները: Ա. Հատոր (Երևան 1935), էջ 215—219:

Բարխուդարեանի դրած արձանագրութեան համառոտագրութեան մասին է, որուն լեզուն եւրոպացի գիտնականները չէին կրցած որոշել: Հեղինակ կը փորձէ ուտի-աղուաներէնով (եւ այն Նիթ գիւղի բարբառով) կարգաւ եւ կ'երկարացնէ թէ արձանագրութիւնները տապանաբար են:

13. Ս. Բարխուդարեան, Վեիբուրի երկիրը: ՀՍՍՀ Կուլտուրայի պատմութեան Ինստիտուտի աշխատութիւնները: Ա. Հատոր: (Երևան 1935), էջ 151—204 (20 նկարներով):

Ուղղական արձանագրութիւններուն հիման վրայ Բարխուդարեան կը փորձէ ցուցնել Վեիբուրի երկրին զարգացումն եւ անոր ձգած հետեւը: Այս երկիրը, զոր ըստ արձանագրութեան Շարիդուրիս Գ. նուանած է, կը փնտռէ Սեւանայ լճի կողմերը: Լեզուագիտական տեսակէտով վեյ-ի-ու-ի (վեբլամաս ու-ի-ն զուրս կը ձգէ իրրեւ խալդական, իսկ իկն ալ անանց համարելով կը մնայ միայն վեյ = գիլ արմատը) կը նոյնացնէ Սորենացոյ Գեղաբունիին կամ Գեղաբունիին հետ:

Բաց աստի դեռ ուրիշ շատ անուններուն մէջ կը գտնէ վի-գիլ արմատն, այսպէս Գեղալի արմոց (Չաւրչուր գետափին վրայ), Գեղի եւ Գիլարբը տեղանունները, Գեղերեցիկ դիւրը Գողթն դաւառի մէջ եւ ուրիշները: Անուանս այսչափ տարածուած ըլլալու պարագան այնու կը մեկնէ որ Վեիբուրի ժողովուրդը խաչնարած ժողովուրդ ըլլալով, հաստատուն բնակավայր չունէր, իսկ ամէն զացած տեղն իր անունը կը ձգէր:

14. И. Мещанинов, Халдо-грузинские параллели (Նմանութեան եզրեր խալդերէնի եւ վրացերէնի մէջ): Академия Наук СССР. 45 (1935), էջ 287—291:

15. A. S. [afra]stian, Some Urartian wards in Armenian. Masis, 7 (1935), p. 89—92.

16. A. Safrastian, Inuspuas-Anushavan. Masis, 7 (1935) իրր յաւելուած Ազրիլ թուին:

Կը գտնէ նմանութեան եզրեր ուրարտեան բեւեռագրերու եւ դասական հայերէնի միջև:

17. G. Funduklian, Anushavan and Moses Khorenatzi. Masis, 7 (1935), p. 93—100.

Սաֆրաստեանի դէմ:

18. Գ. Ֆոնդիեան, Պահլավ-ընկեր: Հայաստ. Կոչնակ, Լե., էջ 1109—1110:

19. P. Шаумян, Armeniaca — Lesgica (ուս.): Академия Наук СССР, 45 (1935) էջ 419—426 (Յուշարձան Ն. Մարի համար):

Կը ցուցնէ համեմատութեան եզրեր բառադիտական եւ այլ տեսակէտէ:

20. Frédéric Feydit, Grammaire de la langue arménienne moderne-dialecte occidental (2° et 3° Année). Venise, St. Lazare, 1935, 8⁰, p. X + 205. Գինն՝ 4 զ. Փր.:

21. Հ. Անտոնեան, Քննութիւն Ազուլիսի բարբառի: Երևան, Պետհրատ, 1935, 8⁰, էջք 399: Վիճառիպ:

Ազուլիսի աշխարհագրական դիրքն ու վիճակագրութիւնն, ինչպէս նաեւ ընծայած մատենագրութիւնը ներկայացնելէն ետքը (էջ 5—17) կը քննէ՝ Ա. Մաս՝ Չայնախօսութիւն (էջ 18—20), Բ. Մաս՝ Չայնախօսութիւն (էջ 21—166), որուն նիւթն է ձայնաւորներու, երկարաբաններու, բաղաձայններու փոփոխութիւնը, Գ. Մաս՝ Չեւարանութիւն (էջ 167—308), Դ. Մաս՝ Նմայններ (էջ 309—329), Ե. Մաս՝ Բառարան (էջ 330—399): Այս ինքնուրու ուսումնասիրութիւնն կը տեսնենք որ Ազուլիսի գաւառաբարբառն երկարաբան չունի, ըստ որում ասոնք ամէնքն ալ փոխուեր են պարզ ձայնաւորի եւ կամ յառաջ եկած են մէկ ձայնաւորէ եւ մէկ բաղաձայնէ բաղկացած խմբեր, որոնց ձայնաւորն ալ ընդունելով սովորական կանոնին համաձայն, երբեմն մնացած է միայն պարզ բաղաձայն մը: Ասոր հակառակ բաղաձայններու փոփոխութեան մէջ բացարձակ հաւաստարիմ է Ազուլիսի գաւառաբարբառը հին հայերէնին, այս տեսակէտէ նա կը գերազանցէ միւս բոլոր գաւառաբարբառները, նոյն իսկ ընտիրներն, ինչպէս զ. օր. Տիգրիսի գաւառաբարբառն, որովհետեւ մինչ ր բաղաձայնին յաջորդող թրթուաններն ասոնք ալ թաւ կ'արձայնին յաջորդող թրթուաններն, Ազուլիսի գաւառաբարբառը նոյն իսկ այս կէտին մէջ հաւաստարիմ է հինին եւ կը հնչէ նոյն կարգի բառերը մօտը եւ այլն:

22. Р. М. Шаумян, Предварительное сообщение об агульском языке (Համառոտ գեղացի մը Ազուլիսի գաւառաբարբառի մասին) Язык и Мышление III—IV (1935), էջ 203—244:

23. Հ. Անտոնեան, Հայերէն արձանագրութեան բառարան. Է. Հատոր (Յառաջաբան, Համառոտագրութիւններ, յաւելուած եւ վերջաբան): Երևան 1935, մեծ 8⁰, էջք 209: Գինն՝ 15 ռ.: Հրատ. Մեկրնեան Ֆոնդի, Թ. 23:

24. Իրազնիկ, Հայ բառարանագիտութիւնը եւ հայերէն անդրանիկ բառարանը: Հայր. Ամս. 13 (1935), Թ. 7, էջ 75—90:

Իրրեւ իսկական հայերէնէ հայերէն բառարան կը համարի 1698ին (Լիվոնոն) տպագրուած էլմիածնի միտքան Երեմիա վարդապետի կազմած բառարանը, իճէւ համեմատելով Միթիար Աբրահամ կամ Հայկազնեան բառարանին շատ անկատար կը գտնէ:

25. Н. Аджарян, 1. Arm. xuc, 2. Pehlevi dašn. Академия Наук СССР., 45 (1935), էջ 125:

Հայ խոսք բարբ փոխ անունուած կը համարի ասոր. xuššayn, որ կը նշանակէ «ցանկապատ, շէնքի մը վրայ աւելցուած մաս»: Մտուգարանօրէն ասոր ազգակից են՝ երբ. xuš, որ կը նշանակէ «ինչ որ դուրսն է, փողոց, ինչ որ քաղաքէն դուրս կը դառնուի», արար. xušš = «յարգէ չինուած տուն, զինտուն»: — Որովհետեւ Nyberg իւր Hilfsbuch des Pehlevi (Uppsala 1931), II, էջ 173 ենթադրարար *pašn բառ մը կը կարգայ եւ կը թարգմանէ «իրր դաշինք, համաձայնութիւն», Անտոնեան փոքրիկ սրբագրութիւն մը կատարելով կը Անտոնեան փոքրիկ սրբագրութիւն մը կատարելով կը կարգայ dašn = «դաշն», իսկ այս հայերէն բառը պահլավերէնէ փոխ անունուած կը համարի, ինչպէս վրացերէն dašni բառը:

26. H. W. Bailey, Iranian Studies, II. Bulletin of the School of Oriental Studies, London Institution. Vol. 7 (1933), p. 69—86. IV. Armenian ašxoiž and ašxat (էջ 84—86):

Աշխոյժ բառին հետ կը նոյնացնէ $\sqrt{axšoz}$ բառը, Աշխոյժ բառին հետ կը նոյնացնէ: Աշխատաւոր Henning չէ կրցած թարգմանել: Աշխատաւորն կ'որոշէ տեսնել իրր 'kšdyh, 'kšdyu (Թարգմանումն ցաւ): Ուստի հիւս. գաւառաբարբառի 'kšdypt, նուազ ցաւ): Ուստի հիւս. գաւառաբարբառի «անտառ եւ դարուն») պէտք է ըլլայ «նեղութիւն, խռովութիւն»:

27. A. Meillet, Sur le représentant arménien ur, ul d'anciennes sonnantes voyelles. Bulletin de la Société de linguistique de Paris, 36 (1935), fasc. 2, p. 121—123.

Աս այս ամէնէն ապահով օրինակները կը գտնէ հետեւեալ խումբերուն մէջ. յուն. $\mu\acute{o}\rho\mu\eta\varsigma$, հայ. մորթիւն (*մուրթիւն), նկատելով իրր. moirb (*mor-vi-ն), հին սլ. mraživij (*morov-jiv-ն), — Յուն. $\mu\omicron\rho\mu\acute{o}\varsigma$ (*μορομο-γω) «Կը արտնջեմ», հայ. մուրամ ($\mu\acute{o}\rho\mu\omicron\rho\mu\acute{o}\gamma\omega$) «Կը արտնջեմ», — Մուրմուր (*մուրմուր-ն), լատ. murmuro: Այսպէս կարելի է մեկնել՝ կառնիկ (*կառն-նիկ), նկատելով լիթ. gėrvė (*geru-ն) եւ լատ. grūs, եւ մասնաւորապէս հետեւեալներուն մէջ՝ լատ. gula = խոչափող, վիդ, բերան, հայ. կլամբ, կատ. ե-կուլ եւ լատ. gurges = վիհ, անդունդ, ժողովրդական լեզուի մէջ gurgulio = խոչափող, հին սլ. grulo (*grulo-ն) = խոչափող, լիթ. gurkllys = խոչափող, հայ. կիւր-ա-կուր = ինչ որ

(26 Յուլ. 1401), չորս օր ետքն հայ եպիսկոպոսի խնդիրքն ալ, որ չորս տարիներով ձգձգուած էր, կը կատարուի:

Յողուածս հայերէնի թարգմանած է.

134. Լ. Յարուքիւնեան, Ալեքսանդրու Չէլ Պունի հրամանագիրը Սուլթանի հայ եպիսկոպոսութեան մասին (30 Յուլիս 1401): Վէժ, Գ. տարի (1935), Թ. 4, էջ 37—46:

135. Sdislaus Obertyński, Die Florentiner Union der polnischen Armenier und ihr Bischofskatalog. Roma, Pont. Inst. Orientalium Studiorum, 1934, 8°, p. 68. Գիտն' 11 լիբրա: [Orientalia christiana, vol. XXXVI—1 (Num. 96).]

Լեմբերգի հայ արքեպիսկոպոսարանի դիւանին մէջ կը գտնուի Եւզիմիոս Գ. ի 15 Դեկտ. 1439 թուակիր կոնդակն առ Գրիգոր ոմն, Արքեպիսկոպոս Իլլոնայ (Ilona): Այս կոնդակն, որ առաջին անգամ կը յիշուի ԺԼ. դարու վերջերը՝ կահապի մը մէջ, կը պատմէ թէ Գրիգոր՝ հայ Արքեպիսկոպոսը Փլորնտեան ժողովքին կ'առաքէ պատուիրակներ, որոնք համարուելով կաթողիկէ վարդապետութեան Միութեան բանաձեւը կը ստորագրեն: Արք. Obertyński կը ցուցնէ թէ Գրիգոր Լեհաստանի Հայոց եպիսկոպոսն է եւ թէ Iloneae պէտք է կարգալ Illoveae, որ թաթարերէն ձեւն է եւ կը նշանակէ ի Լվով: Հեղինակն, որ այս Միութեան մասին խօսած էր միջնադարի սկիզբին առջև՝ Les Arméniens polonais et leur attitude envers Rome, հրատարակուած՝ La Pologne au VIIe Congrès international des sciences historiques (Հաստ. Բ., Վարշաւա 1933, էջ 95—121), Գրիգոր Արքեպիսկոպոսի հարցն առանձին կերպով քննութեան նիւթ առած է՝ Ormianie polscy na soborze florenckim i Przegląd historyczny, 1934, Հաստ. 32, էջ 12—23:

136. G. Hofmann, Il vicariato Apostolico di Costantinopoli 1453—1830. Documenti, con introduzione, 7 illustrazioni ed indici dei luoghi e delle persone. Roma, Pont. Inst. Orient. Stud., 1935, 8°, p. 336. Գիտն' 54 լիբրա:

Մատենախ. Irénikon, 1935, p. 693 f. (J. D.). Հանդ. Ամս., 1936, էջ 106 յժբ. (Հ. Վ. Ինդիկեան):

137. C. de Clercq, Les Eglises unies d'Orient. Paris, Bibl. cath. des sciences rel., 1934, 8°, p. 160. Գրախ. Orientalia Christiana Periodica, vol. I, N. III—IV (1935), p. 554—555.

Հայոց մասին ալ կը խօսուի:

138. H. Dj. Siruni, Cronica culturii armene (Հայ մշակութիւնի ժամանակաշրջանը. ուսմանը): Ani, I, պրակ Ա., էջ 32—38:

139. H. Dj. Siruni, Cronica Armenilor din țările române (Ռումանիոյ թագաւորութեան մէջ գտնուող հայերուն ժամանակաշրջանը. ուսման.): Ani, I, պրակ Ա., էջ 68—73:

Առաջին յիշատակութիւնը կը գտնէ 967ին:

140. Մ. Յակոբեան, Մինկաբուրի տմենէն հին եկեղեցին. Հայկական հարիւրամեակ. Յարաբերութեան Սրբեւելի հին վանատականներու հետ: Սիոն, 9 (1935), էջ 63—64:

Թարգմանութիւնն է հեղինակին, որ Մինկաբուրի ազգայիններէն է, տեղւոյն The Straits Times թերթի

Դեկտ. 13ի (1934) թուոյն մէջ տուած թղթակցութեան: Կը հրատարակուի նաեւ եկեղեցւոյ շինութեան յիշատակարանին պատճէնն, որ փորագրուած է մարմարինէ տախտակի վրայ եւ աղուցուած եկեղեցւոյ դասի հարակազմեան սրահին մէջ:

141. Արմենակ Սագրեան, Էջմիածին ԺԻ. դարուն Էվլիա Չելեպիէն դիտուած: Անահիտ, 6 (1935), Թ. 3—4, էջ 53—56:

Այս շատ հետաքրքրական «Ճամբորդութեանց դիւրք», որուն առաջին 6 հատորներն Արդիւլ Համիդի օրով (1898—1902) երեւցած էին, հայկական տեսակէտով շատ պակասուող են, ըստ որում զբաղնիչը յաճախ ջնջած է հայ (Էրմէնի) անունը: Յոն Համիդի կատարած անգղիերէն թարգմանութիւնն ալ առաջին 2 հատորներուն (1834ին եւ 1850ին) զժախտարար պահասուող է:

142. Մկրտիչ Եպս. Աղաւունքի, Կարգաթանի Հայ մատենագրութեան մէջ: Սիոն, 9 (1935), էջ 305—308:

Նկատի կ'առնէ հոս Մովսէս Կազանկատուացւոյն Աղուանից Պատմութեան մէջ յիշուած այն կտորն, որ կը խօսի Սիոն եկեղեցւոյն մասին:

143. Պետրոս Կարապետեան, Հնդկարեան Յիշատակարան Սամաթիոյ Մ. Գէորգ եկեղեցւոյ (1461—1935): Կ. Պոլիս 1935, 8°, էջ 352, պատկերազարդ: Գրախ. Հանդ. Ամս., 1936, էջ 284—286:

144. Արտուազ Արքեպ. Սիւրմէան, Պատմութիւն Հայկազի ազգային գերեզմանատանց եւ արձանագիր հայերէն տապանաքարերու: Հայկազ, տպ. Ա. Տէր-Սահակեան, 1935, 8°, էջ 52 (երկուսն): Գիտն' 10 Փր.: Գրախ. Սիոն, 1935, էջ 322:

Կը հրատարակէ 391 տապանաքարերու արձանագրութիւնն սկսելով ԺԵ. դարէն, եւ այն թիւ 1—65 Սալկէի ազգ. գերեզմանատնէն, թիւ 66—391 Ազնի գիւղի ազգ. գերեզմանատնէն. վերջինս 1927ին վերջնականապէս փակուելով Հայկազի Քաղաքապետութեան կողմէ այժմ գործածուած գերեզմանատունն է Շէլի Մագուտի ազգ. գերեզմանատունն, որուն ինչպէս միւս գերեզմանատներուն ամփոփ պատմականը կը ներկայացնէ: Հին տապանաքարեր, ինչպէս եւ Ա. Քառասուն Մանուկ եկեղեցւոյ հնագոյն սեղանը (պատմական հին մատրան մէջ), որ թաղուած են Ազարիա Ջուղայեցի (1601), Պետրոս Կարկանեցի (1608) եւ Մկրտիչ Մարաշցի (1894) կաթողիկոսները, Խաչատուր երաժիշտ Արքեպ. Չէլթուցի (1620) են:

145. Արքեպ. Արտուազ, Պատմութիւն Հայկազի Քահանայից: Բաղմ., 93 (1935), էջ 189—192:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն:

146. Dr. Vahram Torcomian, Spitalele din Armenia (Հայաստանի հիւանդանոցները. ուսման.): Ani, I, պրակ Ա., էջ 44—52:

Նկատի կ'առնէ հին Հայաստանը:

147. Ս. Գ. Փաշախան, Հայ տապանաքար մը Ռազկրատի մէջ: Մասիս Տարեգրք, Բ. տարի (1935) (Խմբ. Արմէն Սեւան, Սփիւս), էջ 203—206:

Տապանաքար մը 1714էն Պապարանեան գերեզմանէն Յովհաննէսի մը գերեզմանին:

148. Գ. Արքեպ. Արալանեան, Պատմութիւն լուսամբը շարաթացեալ վանքերէն: Բաղմ., 93 (1935), էջ 139—142: (Շարունակութիւն նախորդ տարիէն):

Նիւթն է՝ Ս. Գէորգայ վանք, որ կը կոչուէր նաեւ Արմատու վանք, Արուշտայի Ս. Սէրգիս ուխտատեղին:

149. Ս. Մ. Ծոցիկեան, Արարատեան Հայաստանի վանքերը: Հայաստ. Կոչնակ, ԼԵ., էջ 79—80, 126—128, 322—323, 492—493, 701—702, 800—801, 922—923, 1160—1161:

Նկատի ունի Էջմիածնի, Հոփիսի մէջ վանքերն եւ Ջուղայեցի:

150. Ե. Տիշնեան, Հայուն մուսըր քաղաքակիրթ ազգերու շարքին մէջ: Հայաստ. Կոչնակ, ԼԵ., էջ 341—343, 485—486, 514—515:

151. Josef Strzygowski, Armenii ca purtători ai spiritului arhitectonic indo-german (Հայերն իբրեւ հասկիւրաներ հնդկ-գերմանական ճարտարապետութեան. ուսման.): Ani, I, պրակ Ա., էջ 39—43:

152. Ճարտ. Թ. Թորամանեան, Ահնարի Հայաստանի հին ճարտարապետութեան վրայ: ՀՍՄՀ կուլտուրայի պատմութեան Ինստիտուտի աշխատութիւններ. Ա. հատոր (Երևան 1935), էջ 105—112:

1927ին գրուած այս յօդուածը կը խօսի ընդհանուր ձեւով հայկ. ճարտարապետութեան ըրած ազդեցութեան վրայ. կը զննատէ A. Choisyի ուսումնասիրութիւնն, որուն համաձայն «Հայկ. ազդեցութեան հոսանքներն անցեր են Ռուսաստանի մեծ դետերի եւ Դանուբի օժանդակութեամբ. այս ճիւղատարած հոսանքները հասել են մինչեւ Սբանդինախա, Իրլանդիա եւ յետոյ միացած Նորմանդիայի մէջ: Փոխազդեցութիւնները միջոց համարուած է վաճառականութեան թիւնը, որ ամենահաւանական պատճառներէ մէկն է»: Այս մասին իբրեւ ազգայնց յառաջ կը բերէ Թոր. Այս մասին իբրեւ ազգայնց յառաջ կը բերէ Թոր. 20.000 հայերու գաղթն, որոնք Անիէն եւ շրջակայքէն անցած են 1060ին Ռուսաստան եւ մեծ մասով ձոն հաստատուած, ինչպէս վերջոյն կը բերէ Թոր. Պոստալի Հայերէն արձանագրութեամբ տապանաքարերը կը հաստատեն: Այսու կը մեկնուի նաեւ Ռուսաստանի մէջ տեսնուած հայկական ոճի ուժեղ ազդեցութիւնը:

153. Maria L. Burian, Die Klosterkirche von Studenica. Zeulenroda 1934, 8°, S. 61 (16 տախտակներով):

Կը փորձէ միջնադարեան Սերբիայի եկեղեցիներու ճարտարապետութեան եւ քանդակագործութեան մէջ երեւան բերել հայկական, բիւզանդական եւ իտալական ազդեցութիւններ:

154. Valerii Brussov, Nota caracteristică a culturii armene (Հայ մշակութիւն նկարագրական յատկութիւնները. ուսման.): Ani, I, vol. 1, էջ 19—31:

Կը խօսի առանձին, բայց բոլորովին ընդհանուր կերպով պարսկական, յունական, հռոմէական, պարթեական, սասանեան, բիւզանդական, արաբական ու եւրոպական ազդեցութիւններու մասին:

155. Յովհաննէս Զարեան, Կովկասի մշակութային պատմութիւնը: (Հատ ահազ. Ն. Մարի.) Վէժ, Գ. տարի (1935), Թ. 2, էջ 1—14, Թ. 3, էջ 17—32:

156. Եվիլէ Պատրիարք Դուրեան, Կրօններու Պատմութիւն: Երուսաղէմ 1935, էջ ԺԶ + 422: Գիտն' 15 Փր.: [Դուրեան Մատենադարան, Թիւ 8:]

157. Կ. Յ. Բասմալեան, Վահագն: Հայաստ. Կոչնակ, ԼԵ., էջ 14:

Գիտնականներու նորագոյն կարծիքին համաձայն «Վահագն»ը կը համապատասխանէ Աւետայի հեղինակին բնագրին «Վերբերագնա»ին եւ Յայերու «Հեթանոսութիւն»ին:

158. Նուպար Մագուտեան, Նաւասարդեան տօնը: Հայր. Ամս., 13 (1935), Թ. 3, էջ 48—51:

159. Л. М. Меликсет-Беков, К вопросу об обычае кувачи на Кавказе в связи с языковыми пережитками матриархата (Կովկասի մէջ տիրող կուվաչի սովորութիւնը յարաբերութեամբ մայրական իշխանութեան [Matriarchat] լեզուական վերապրումներուն): Язык и Мышление, III—IV (1935), էջ 729—736:

6. ԳԵՂԱՐՈՒԵՍ, ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ, ԹԱՏՐՈՆ

160. Հ. Ե. Պողոսեան, Պարը ընդհանրապէս եւ հայերու քով: Տարեգ. ազգ. հիւանդ., 1935, էջ 131—135:

161. Արամ Երեմեան, Ռուսահայ թատրոնի Պատմութիւնը (սկզբից մինչեւ 70ական թուականը). Պատմա-քննադատական տեսութիւն: Բաղմ., 93 (1935), էջ 101—106, 150—157, 196—204, 257—274:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն:

162. Գարեգին Արքեպ. Յովսէփեան, Էջմիածնի մեծ խորանի անդնադործ վարդապետը: Անահիտ, 6 (1935), Թ. 3—4, էջ 20—24:

Այս թանգարժէք ոսկեթէլ բանուած վարդապետը (մեծութիւնը մոտաւորապէս 7 մ. X 5.65 մ.) շինուած է, ինչպէս անոր վրայ բանուած երկար յիշատակարանն կը տեսնուի, 1705—1714 տարիներուն Կ. Պոլիս եւ Նուիրուած է տեղւոյն «ստաւֆ»ներու, Հայագործներու, կեսարացի հիւանդու եւ Արեւելքէն այսինքն Նոր-Ջուղայէն եւ Հայաստանէն եկող վաճառականներու կողմանէ Աստուածատուր վարդապետի ձեռքով:

163. Արտուազ Արքեպիսկոպոս, Հայկազի Ս. Քառասուն Մանուկ եկեղեցւոյ հնագոյն նկարները: Հայաստ. Կոչնակ, ԼԵ., էջ 317—318, 420—421:

164. Արմենակ Սագրեան, Քէօթահայի յախճադները կտորներն ու ծանկները: Բաղմ., 93 (1935), էջ 75—78:

165. Արմենակ Սագրեան, Քէօթահայի յախճադներու հարցը: Բաղմ., 93 (1935), էջ 142—150:

Գաղիերէնէ թարգմանած է Միքայէլ Ալեմշահ: Կ'ազգայնացանք թէ ԺԶ եւ ԺԷ դարերու կարմրախոն բազմադունեան եւ դէժ առ դէժ կեցած պարիկներով զարդարուած Անտոնեան շիւրն ու պնակները՝ գործ են հայ յախճադագործներու, թիւրեւ Քէօթահայի: Նկատելի պարագայ մըն է որ հայ արուեստին մէջ այս կրօնագէտ թուրքները, Միլին Դարէն սկսեալ շատ յա-

ճախ դործածուած զարգեր են, մանաւանդ աւետարաններու լուսանցազարգերուն մէջ: Կը յիշէ իրրեւ Անատոլի թուակիր ամենահին յախճապակեայ դործը հայերէն արձանագրութեամբ, որ է պատարալի բաժնի մը, մեծափոր, կապոյտ եւ ճերմակ, ի յիշատակ ծառային Աստուծոյ Քէօթահայցի Արրահամի, Հայոց 959 թուականով (= 1510):

166. Յ. Քիւրտեան, Նոր հայկական եւ կովկասեան գորգերը: Անահիտ, 6 (1935), թ. 5, էջ 28—44 (14 պատկերներով):

Բնագրատեղով Սորհ. Հայաստանէն արտածուած նոր գորգերը կը ցուցնէ թէ ինչպէս կարելի է այսօր ալ հին-հայկական գորգեր արտադրել:

167. Ռուբէն Թէրլէմէզեան, Սայաթ-Նովա. Երգեր մշակուած Սարգիս Բարխուդարեանէ: Երեւան, Պետհրատ, 1935, 80, էջ 52: Գինն՝ 5 ոսկի:

Երգական նոտաներով ձայնադրուած:

168. Ռուբէն Թէրլէմէզեան, Քրիստոսի Կարա Մուրզա: Սորհրդա յիշարուեստ, 20 (48), 1935:

169. Ռուբէն Թէրլէմէզեան, Մակար Եկմալեան (Ծննդեան 80-ամեակի եւ մահուան 30-ամեակի առթիւ): Սորհրդա յիշարուեստ, 19 (47), 1935:

170. Միք. Միրզայեան, Մակար Եկմալեան: Սորհրդա յիշարուեստ, 23 (51), 1935:

171. Ռուբէն Թէրլէմէզեան, Ինչ թողցց Ռոմանո Մէլիքեանը: Սորհրդա յիշարուեստ, 12 (40), 1935:

172. Զ. Եսայեան, Ռոմանո Մէլիքեանի յիշատակին: Սորհրդա յիշարուեստ, 8 (36), 1935:

173. Սպիրիդոն Մելիքեան, Եկեղեցական երգ: Սիոն, 9 (1935), էջ 316—320:

Հանդուցեալ հեղինակին «Ուրուագիծ հայ երաժշտութեան» զործին Գ. մասը հոս կ'արտատպուի:

174. Գրիգոր Սիւնի (Միրզայեան), Հայկական ժողովրդական երգեր: Հրատ. Ռ. Թէրլէմէզեան: Երեւան, Պետհրատ, 1935, 80, էջ 46: Գինն՝ 4 ոսկի:

175. Ա. Տէր-Ղեւոնդեան, Ախթամար. Սիմֆոնիկ պոէմ պարտիտուրա: Երեւան, Պետհրատ, 1934, 80, էջ 48: Գինն՝ 5 ոսկի:

176. Ռ. Թէրլէմէզեան, 15 տարի Երաժշտական արուեստի ճակատում: Սորհրդա յիշարուեստ, 21—22 (49—50), 1935:

177. Նիկող. Տիգրանեան (ժողովրդական կոմպոզիտոր), Արեւելեան երաժշտութեան կուլտուրական զարգացման երկու ուղիներէ մասին: Սորհրդա յիշարուեստ, 4 (32), 1935:

178. Կոմիտաս Վարդապետ, Հայ գեղջուկ երաժշտութիւն: Անահիտ, 6 (1935), թ. 6, էջ 27—29: Թողուցած ձեռագրէն հրատարակուած:

179. Ե. Ռ. Պէրպլեան, Կոմիտաս Վարդապետ — անձը եւ դործը: Սիոն, 9 (1935), էջ 382—389 եւ 10 (1936), էջ 23—28:

180. Լ. Արիսեան, Մեր գրականութեան մի քանի հարցերէ մասին: Երեւան 1934, էջ 56: Գինն՝ 30 կ.:

181. Ս. Յ. Կարսիկեան, Թրքազէտ հայ բանաստեղծներ եւ աշուղներ: Տարեցոյց ազգ. հիւանդ., 1935, էջ 116—127:

Կը խօսի ժՁ. դարէն սկսեալ Թուրքիոյ մէջ տեսնուած հայ բանաստեղծներու եւ աշուղներու մասին հրատարակելով նաեւ ինչ ինչ նմուշներ անոնց գործերէն (թրքերէն լեզուով):

182. Շուարշ Նարդուեի, Նպաստ մը հայ եւ թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրութեան: Վէժ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 45—56, թ. 2, էջ 78—88, թ. 4, էջ 30—36:

7. ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

183. Նյուարդ Սիմֆէշեան, Չապլէ Ասատուր բանաստեղծը: Տարեց. ազգ. հիւանդ., 1935, էջ 164—173:

Կը ցուցնէ անոր դործին առարկայական արժէքը:

184. Հ. Ս. Երեմեան, Հրանտ Ասատուր: Բազմ., 93 (1935), էջ 234—239:

Կենսագրութիւնը գրադէտ-բանաստեղծիս եւ վերլուծում անոր երկերուն:

185. Վարդգէս Ահարոնեան, Ամենայն Հայոց բանաստեղծը (Յովհ. Թումանեան): Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 2, էջ 125—132:

186. Գոկո. Աշոտ Գասպարեան, Լէօն իրրեւ պատմագիր: Վէժ, Գ. տարի (1935), թ. 3, էջ 33—51:

187. Ակադ. Ն. Մառ, Ինքնակենսագրութիւն: Վէժ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 35—44:

Ստորագրութիւնը կ'անուստ պիտի ինքնակենսագրութիւնը Մոսկուայի «Ազանեոկ» շարժաթերթին (1927, Յուլ. 3, թիւ 27):

188. Հ. Գարրիէլ Նախապետեան, Նիկողոս Մառ (Բնական ակնարկ, անգրադարձութիւններ եւ յուշեր իր մահուան առթիւ): Բազմ., 93 (1935), էջ 8—17:

189. Gyula Merza, Ötven év a toll szolgálatában 1885—1935 (Յիսուս տարի դրէի ծառայութեան մէջ. հուշագրերէն): Cluj 1935, 80, էջ 22:

Յուշիս Մերզա հոս ամփոփեր է իր գրական գործերը:

190. Մ. Նարեանեան, Անտիպ երկեր. խմբագրութիւն եւ կոմենտարներ Աշոտ Յովհաննիսեանի: Երեւան, Պետհրատ, 1935, 80, էջ 92 + 796: Գինն՝ 15 ոսկի: (7 տախտակ եւ 1 պատկեր):

Մինչեւ 280 էջ կը գրուեն երկերը, էջ 281—304 ծանօթագրութիւններ, իսկ մնացածը կը կազմեն մեկնութիւն ամէն մէկ գործերուն ու ոտանաւորներուն ցուցնելով անոնց ծագման պարագաները:

191. Կ. Վ. Տայֆ, Լեւոն Շանթի ղեկավարութեան երկերը: Վէժ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 27—34, թ. 2, էջ 15—26:

192. Արամ Երեմեան, Շիրվանզադէի գրական ուրուագիծը: Հայաստ. կոչնահ, ԼԵ., էջ 1040—1042, 1067—1068:

193. Ալեքսանդր Մովսիսեան, Շիրվանզադէ: Սորհրդա յիշարուեստ, 15 (43), 1935:

Նոյն թուին մէջ կան նաեւ ուրիշ յօդուածներ Շիրվանզադէի յիշատակին:

194. Վարդգէս Ահարոնեան, Գծեր Շիրվանզադէի կեանքից: Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 1, էջ 117—124:

195. Հ. Ս. Երեմեան, Արամ Չարդը: Բազմ., 93 (1935), էջ 84—88:

Բանաստեղծին ինքնուրոյն եւ թարգմանածոյ երկերուն վերլուծումը կու տայ, կը ծանրանայ մասնաւորապէս անոր պարսիկ բանաստեղծի Օմար Խայեամի 808 քառականներու թարգմանութեան վրայ, զոր շատ կը գնահատէ:

196. Հ. Ս. Երեմեան, Մերոսի Պարամեան: Բազմ., 93 (1935), էջ 17—20, 79—84, 193—195:

Կու տայ վերլուծում նորապոյն բանաստեղծիս գրութիւններուն եւ կը համարի զինքն «անկապաւտ գործեր» աչակերտ:

197. Գեորգ Պարպր Գուշեան, Բաղդատութիւն մը Մկրտիչ Պէշեկթաշեանի «Բաջորդոյն թաղումը» եւ Չարդը Վուլֆի «Burial of Sir John Moor»: Հայաստ. կոչնահ, ԼԵ., էջ 63—64:

198. Ա. Մ., Պէշեկթաշեանի «Բաջորդոյն թաղումը»: Անդ, էջ 208:

199. Արմէն ձ. Վարդան, Մկրտիչ Պէշեկթաշեան եւ անոր «Բաջորդոյն թաղումը»: Անդ, էջ 471:

200. Ռուբէն Բեքեբեան, Աերովիչ Վարժապետի կեանքը: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 6, էջ 56—65, թ. 7, էջ 110—121, թ. 8, էջ 92—104:

Հետաքրքրական նկարագրութիւն մըն է Աերովիչ Միքայիլեանի կեանքին (1770—1830), որ Կ. Պոլսէն կովկաս փախչելով ազգանունն ալ փոխեց Պատկա-կովկաս փախչելով ազգանունն ալ փոխեց Պատկա-նանի եւ եղաւ պապն Երկու նշանաւոր հօրեղբորդ-գիններուն՝ Գերովիչ եւ Ռոփայիլ Պատկանեաններուն:

201. Պետրոս Տեփայեան, Դանիէլ Վարդապետ: (Գրական եւ հոգեբանական վերլուծումի փորձ մը նախապէս քաննամեակի առթիւ): Արեւ., թ. 4956—4967, 4969—4979, 4981—4982, 4984—4985, 4987—4989, 4991, 4993, 4995, 4997, 4999, 5001, 5003, 5005, 5007—5009, 5011, 5013, 5015, 5017, 5019, 5021, 5024, 5025, 5028, 5030, 5032, 5035, 5037, 5039, 5041, 5043:

202. Եղ. Սաղայեան, Հայոց Րաֆֆին եւ Յրան-սացոյ ժիւլ վերնը: Անահիտ, 2. տարի (1935), թ. 1—2, էջ 52—54:

203. Գր. Սիմոնեան, Հայաստանի գրողները. տասնհինգամեակին ղեկավարութեան ժողովածու: Երեւան 1935, 80, էջ 408: Գինն՝ 5 ոսկի:

204. Հ. Մկրտչեան, Սորհրդային Հայաստանի գրականութեան ուղիները 15 տարում: Սորհրդա յիշարուեստ, 21—22 (49—50), 1935:

205. Ռուբէն Արրահամեան, Շահմաճէն եւ լինական վէպը: Վէժ, Գ. տարի (1935), թ. 3, էջ 52—59:

Ցոյց կու տայ նմանութեան եզրեր Շահմաճէն եւ լինական Թէնգ-Շէն-Իէն-Ի-ի վէպին միջեւ եւ թէ Ինչ չափերով երկու վէպերն օգտագործեր են սակական (սկիւթական) աղբիւրներ:

206. Արամ Երեմեան, Էջեր ուսուցիչ թատրոնի պատմութիւնից: Հայաստ. կոչնահ, ԼԵ., էջ 59—60, 374, 705—706, 923—924:

8. ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

207. P. Paulus, Short history of the Armenian Comm. in Netherlands India. Batavia 1935, 80, p. 16 (անմատչելի):

208. Gasp. Paulus, Armenian Graveyard in Semarang. Masis, 7 (1935), p. 34—35.

209. P. V. Inglisian, Die Mechitharisten. „Ecclesia“-Correspondenz (Berlin-Charlottenburg), Nr. 44 (1935), 5—6.

210. P. V. Inglisian, Die Mechitharisten. Christlich-pädagogische Blätter, 58 (1935), Nr. 6, 130—131.

211. P. V. Inglisian, Die Mechitharisten-Kongregation in Wien. Blätter der Catholica Unio, Freiburg (Schweiz), III (1935), թիւ 1, 3—6:

212. Տ. Տօնիկեան, Թէ հայր ինչո՞ւ չի յաջողի բողոքական դեմոկրատիայ: Գահիրէ, 1935, 80, էջ 16: Գինն՝ 1.50 Ե. Դ.:

213. Լէօ. Սոխայեան կապիտալը եւ նրա բողոքական-հասարակական դերը հայերի մէջ: Երեւան, Պետհրատ, 1934, 80, էջ 373:

Մրադուած հայկական ազատագրութեան շարժման պատմութեան առաջին հատորն է գերբ, որ «պարունակում է իր մէջ խոջայական կապիտալի զարգացման առաջին շրջանը, շուրջայական, որ առաջացնում է հայ իրականութեան մէջ մի նոր հասարակական շերտաւորում — բուրժուական ինտելիգենցիա բողոքական-յեզափոխական մտածողութեամբ եւ այս նոր ուժը յերկրում եւ ղեկավարում է բողոքական շարժումը հայ կղերական գիւմարտութեան թիւերի տակ, ժամ հայ կղերական գիւմարտութեան թիւերի տակ, որ եւ կերպական եւ մանաւորապէս ուսական գիւմարտայից խարուած ձուլում է ազատագրական գիւմարտայից խարուած ձուլում է ազատագրական խոջայ, բայց վերջէ վերջը Լեւոն շարժման մէջ: Հայ ազատագրական պայքարն առաջին պատրանքն է այս»:

214. Գ. Նժդեհ, Ամերիկահայութիւնը. ցեղը եւ իր տակները: Սոֆիա, տպ. «Մասիս», 1935, էջ 116: Գինն՝ 8 Քր.:

215. Հայկ Աճեմեան, Պատմութիւն Արամեան ազգային զարգացի թուրք հարեւրամեայ յարեւանին առթիւ 1835—1935: Թարեղ, Արարատական Հայոց Թեմական տպարան, 1936, 80, էջ 100 + 12 (պարտկերէն եւ Շահի պատկերով): Գինն՝ 5 Քր.:

216. Գրիգոր Հ. Գալուստեան, Մարաշ կամ Գերմանիկ: Գրախօս. Սիոն, 1935, էջ 129—131 (թ. Ե. Գ[ուշեան]):

217. Արմենակ Գլախեան, Քանի մը օրեր Լիբանանի լեռներու վրայ եւ Լիբանանայ կեանք: Պէրթ, տպ. «Վահագն», 1934, 80, էջ 119:

218. Ա. Արեղեան, Ուղեգիր Հանովէյ Հայոց մասին: Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 2, էջ 62—75: Նիւթն է Jonas Hanway (1712—1786) անգլիացի վաճառականին ուղեգրութիւնն: Այս մասն անգլիերէն հրատարակութեան մէջ չգտնելով կ'անուստ գերմաներէն լեզուով ժամանակին լոյս տեսած մեծածաւալ երկ-հատոր գործէն, որուն վերնագրին է՝ Herrn Jonas Hanway, Zuverlässige Beschreibung seiner Reisen von London durch Rußland und Persien und wieder

zurück durch Rußland, Deutschland und Holland in den Jahren 1742 bis 1750. Hamburg und Leipzig 1754.

219. Յ. Քիրտեան, Օտար վկայութիւն մը Հայաստանի մասին: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 12, էջ 115—116:

Թարգմանութիւն Frédéric Schoberlի անդ. լեզուով 1821ին Լոնդոն հրատարակած «Թուրքիա» դործին 2. հատորէն, ուր գլուխ մը նուիրուած է ասիականայոց:

220. Ա. Արեղեան, Կոմս Փոն վեստարայ Հայոց մասին: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 12, էջ 71—78:

Ասուած Eberhard-Joachim Graf v. Westarpի ուղեգրութիւնէն՝ Unter Halbmond und Sonne. Im Sattel durch die asiatische Türkei und Persien. Բ. սպաղրութիւն, Բերլին (անթուակիր):

221. Յ. Քիրտեան, Նիւթեր Պուլկարահայոց պատմութեան համար: Միոն, 9 (1935), էջ 28—29:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն:

222. Յ. Քիրտեան, Պուլկարահայ մշակույթի յիշատակարաններ: Մասիս Տարեգիրք, Բ. տարի (1935), խմբագիր Արմէն Սեւան (Սոֆիա), էջ 187—199:

223. Ն. Գասպարեան, Վէլիքո-Թոնոյօ (ակնարկ մը տեղւոյն հայ գաղութին եւ եկեղեցիին վրայ): Մասիս Տարեգիրք, Բ. տարի (1935), խմբագիր Արմէն Սեւան (Սոֆիա), էջ 212—227:

224. Կոստանդին Հախի Գալիւ, էջ մը Պուլկարահայոց 1877ի սարսափներէն: Անձնուէր հայ մը կ'ազատէ ամբողջ քաղաքի մը եւ գիւղերու պուլկար ժողովուրդը: Թրգմ. Ա. Տէմիրճեղուէան: Մասիս Տարեգիրք, Բ. տարի (1935), խմբագիր Արմէն Սեւան (Սոֆիա), էջ 200—202:

Յօդուածս լոյս տեսած է պուլկ. «Միր» թերթին (21 Նոյ. 1931) մէջ եւ թարգմանաբար նաեւ «Յասոֆ» թ. 1884 (20 Մայ. 1932): Այս անձնուէր հայն է Յովհ. Սվաճեան, որ Բագարճըքի եւ շրջակայ գիւղերու բուրգար ժողովուրդը սածկ. սրածութիւնէ կ'ազատէ:

225. Երջիկ, Այց մը Պուլկարի: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 12, էջ 93—103. 14 (1935), թ. 1, էջ 125—135, թ. 2, էջ 84—94:

Կը խօսի մասնաւորապէս Ռուսոյի եւ ասոր հայ գաւառներուն՝ Միրզայեան Մանուկ պէյին, Պըլըզլիու Գեղաստանին եւ վերջապէս ներկայ հանրածափ անդրկայի մատենագրի՝ Մայրըլ Աւրէնի մասին, որ իրբեւ Տիգրան Գույումճեան աշխարհքի լրջն հոս տեսած եւ մանկութիւնն ասոր փոզոցներուն վրայ անցուցած է: Կը շեշտէ հայ տաղանդին ձգած հետքերը (զ. օր. ճարտարապետութեան տեսակէտով) Բուրգարի մէջ ալ:

226. Ա. Զօպանեան, Վիքտոր Հիւլիօ եւ հայ ժողովուրդը: Հայաստ. Կոչնակ, Լե., էջ 940—941, 964—965, 989—990:

227. Վ. Եպ. Մանուկի, Գէորգ Գ. եւ իր ժամանակը: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 129—144, թ. 2, էջ 145—160, թ. 3, էջ 161—176, թ. 4, էջ 177—192 (իր Գաւառում):

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն:

228. Անդրէ Ն. Մանդելշտամ, Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Թուրքիայում մեծ պատերազմից առաջ: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 4—12, թ. 2, էջ 55—77, թ. 3, էջ 71—76:

[Թ. 1, էջ 1—3 կենսադրական դերը հեղինակի մասին, թ. 3, էջ 77—83 քանի մ'աւարտութիւններ եւ ճշգրտումներ «Վէմ» խմբագրութեան կողմանէ:]

229. Ա. Վրացեան, Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 3, էջ 161 (97—112), թ. 4, էջ 161 (113—128), թ. 5, էջ 161 (129—144), թ. 6, էջ 161 (145—160), թ. 7, էջ 161 (161—176), թ. 8, էջ 161 (177—192), թ. 9, էջ 161 (193—208), թ. 10, էջ 161 (209—224), թ. 11, էջ 161 (225—240), թ. 12, էջ 160 (241—254). ա. 14 (1935), թ. 1, էջ 160 (255—270), թ. 2, էջ 160 (271—284):

230. Յովհաննէս Զարեան, Պարսկաստանի յեղափոխութիւնը եւ Մեղքոն իմանք: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 4, էջ 14—29:

Ծնողեամբ հայ, բայց մահմեդական դաստիարակութիւն ստացած այս «չահի կաթնեղբայրն» ուղեց Պարսկաստան բարենորոգել հաստատելով հոն առաջին անգամ «մասնական օթեակը», որ տեւեց իբր մինչեւ 1896:

231. Dr. Vahram Torkomian, Les anciens professeurs arméniens de la Faculté de Médecine de Constantinople. Bucarest, Imp. «Furnica», 1935.

232. Տոքթ. Վահրամ Յ. Թորգոմեան, Բժիշկ Գրիգոր Անանեանի յիշատակին: Հայաստ. Կոչնակ, Լե., էջ 656—657:

Ծնած 1770ին Կ. Պոլիս:

233. Մեղքոնեցի Եղիսկոպոս Մուրատեանի նամակները: Հայաստ. Կոչնակ, Լե., էջ 612—614, 660—661, 728—730:

Հրատարակութիւն անտիպ նամակներու:

234. Ա. Ամուրեան, Յովսէփ Մովսիսեանի (Արդամ Պետրոսեան) Յուշեր Կուկուեանի արշաւախմբից: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 3, էջ 91—102:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն (տե՛ս ՀԱ 1936, էջ 125, թ. 89):

235. Ղ. Ալալով, Վրաստանի անկախութիւնը: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 3, էջ 69—90, թ. 4 էջ 102—121, թ. 5 էջ 61—79, թ. 6 էջ 95—100, թ. 7, էջ 132—143, թ. 8, էջ 113—124, թ. 9, էջ 137—142, թ. 10, էջ 112—121, թ. 12, էջ 104—114:

236. Արշալոյս Աստուածատրեան, Արամը — յուշեր եւ տպաւորութիւններ. Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 57—71:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն:

237. Ա. Գիւլիսանեան, Բաղուէ Երկրորդ ընդհարումները: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 4, էջ 121—131, թ. 5, էջ 126—134, թ. 6, էջ 119—124, թ. 8, էջ 132—141:

238. Ա. Գիւլիսանեան, Հայ-թաթարական կռիւները Անդրկովկասում: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 10, էջ 132—135, թ. 11, էջ 129—135, թ. 12, էջ 134—141:

239. Դրօ, Մի հատուած յուշերից — Սիւսան գիւղի կոթիւր: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 2, էջ 45—54:

240. Արամ Երեցեան, Գարմէն (յուշեր): Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 1, էջ 136—139:

241. Վահան Մազմանեան, Անդրանիկ: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 11, էջ 58—68:

242. Վ. Միմախոբեան, Արեւմտեան Հայաստանի պարսկաւարդը: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 4, էջ 32—46:

243. Վահան Միմախոբեան, Արհաւիրքի օրերը: [Սամսոնի տեղահանութիւնը համաշխարհային պատերազմին:] Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 3, էջ 60—70, թ. 4, էջ 72—88:

244. Վ. Միմախոբեան, Կարսի անկումը: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 10, էջ 79—87, թ. 11, էջ 83—96, թ. 12, էջ 79—92. 14 (1935), թ. 2, էջ 133—139:

245. Ս. Շահումեանի մի անտիպ նամակը: Սորհրդային արտուստ, 20 (48), 1935:

246. Գ. Ոգանեզով, Հերոսական մարտերում: Երևան, Պետհրատ, 1936, 80, էջ 248: Գրինն՝ 2.50 ու. Բ. բարեփոխակ տպագրութիւն:

Նիւթն է բուլղարիներուն մղած պատերազմը «զաշնակ»ներուն դէմ:

247. Ա. Զօպանեան, Կիլիկիան Երազը եւ Ալեքսան Արզուեան: Անահիտ, 6 (1935), թ. 3—4, էջ 29—52:

248. Տոքթ. Ն. Մ. Պապուղեան, ձէպէլ Մուսա եւ հայ լեռնականները: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 4, էջ 65—76, թ. 5, էջ 102—114:

Ճշգրտումներ նիւթիս մասին թ. 6, էջ 154—155 (Ս. Փանոսեան):

249. Սամսոն, Գէպէրը հայ-պարսկական սահմանի վրայ [1918ին]: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 4, էջ 1—13:

250. Անդրանիկ Սարբեան, Հայրենի յուշեր: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 3, էջ 114—125, թ. 4, էջ 77—83, թ. 5, էջ 90—102, թ. 6, էջ 81—94, թ. 7, էջ 102—109, թ. 8, էջ 105—112, թ. 9, էջ 127—136, թ. 10, էջ 105—111, թ. 11, էջ 117—119:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն (տե՛ս ՀԱ 1936, էջ 122, թ. 59):

251. Յ. ձ. Սիրունի, Զոհի տարիին նախօրեակը: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 12—26:

Կը խօսի օսմանեան «Նուրիէթ»էն (23 Յուլ. 1908) մինչեւ բարենորոգութեանց հարցին ջուր խնայելը:

252. Սմբատ-Բիրատ, Լեռնականի մը յուշատետրը (Ինքնակենսագրութիւն): Ա. Շրջան, 1862—1870: Բաղմալէպ, 93 (1935), էջ 36—41, 91—100, 205—209, 246—251:

253. Յովակ Ստեփանեան, Յարկոյի օրերին: (Բանի մը էջ իմ յուշերից): Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 9, էջ 77—85, թ. 10, էջ 88—94, թ. 11, էջ 112—117:

254. Յովակ Ստեփանեան, Արցախեան կամ Շուշուայ գնդի պատմութիւնը: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935),

թ. 3, էջ 103—113, թ. 4, էջ 89—101, թ. 5, էջ 80—89, թ. 6, էջ 100—108, թ. 7, էջ 122—131:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն (տե՛ս ՀԱ 1936, էջ 125, թ. 86):

255. Տարապիւր, Հին յուշատետրից: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 10, էջ 57—77:

1890ական թուականներուն Կովկասահայ կեանքէն դուրսը մը:

256. Վահան Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը (1914—1915): Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 3, էջ 1—16, թ. 4, էջ 47—71:

257. Արմենակ Փոխարեան, Ալէս Պարսամեան: Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 2, էջ 78—83:

Վասպուրականցի աներկիւղ յեղափոխականին կեանքի պատկերը:

258. Արմենակ Փոխարեան, Նալբանդ Նշանը (1870—1918): Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 1, էջ 103—116:

259. Ղազար Բոչարեան, Հայրուկի մը յուշերէն: Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 3, էջ 126—136, թ. 4, էջ 132—136, թ. 5, էջ 135—141, թ. 6, էջ 125—127, թ. 8, էջ 142—143:

260. Հայաստանի խորհրդի արձանագրութիւնները: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 72—85, թ. 2, էջ 89—96, թ. 3, էջ 84—88:

Շարունակութիւն նախորդ տարիէն:

261. Հին Թուրքեր — Մասունքներ մեծ եղեռնի գոհերից: Վէմ, Գ. տարի (1935), թ. 1, էջ 88—98, թ. 2, էջ 97—101, թ. 3, էջ 89—111, թ. 4, էջ 89—99:

9. ԳՐԱՆՈՍԱԿԱՆՆԵՐ

262. Հ. Ն. Ալիքեան, Դասական հայերէնը եւ վիեննական Միթրաքեան դպրոցը: Վիեննա 1932: Գրախ. Analecta Bollandiana, 1935, էջ 148—154 (P. P[eters]):

263. Հ. Ն. Ալիքեան, Եղիշ վարդապետ եւ իւր պատմութիւնն Հայոց պատերազմին. Ա. Վիեննա 1932: Գրախ. Analecta Bollandiana, 1935, էջ 148 (P. P[eters]):

264. Հ. Ն. Ալիքեան, Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան. կեանքն եւ դրական դործունէութիւնը: Վիեննա 1933: Գրախ. Հայր. Ա. մ. ս. 13 (1935), թ. 6, էջ 152—154 (Յ. Քիրտեան):

265. Ն. Բունիաթեան, Գառնիի հեթանոսական սաճարը: Երևան, հր. Մեղքոնեան Փոնուկ, 1933: Գրախ. Հայր. Ա. մ. ս., 14 (1935), թ. 1, էջ 158—160 (Ա. Արեղեան):

266. Sirarpi Der Nersessian, The date of the Initial Miniatures of the Etchmiadzin Gospel. Art. Bull., 15 (1933). Արտասուպ, էջ 1—34 (28 պատկերներով): Գրախ. Byzantinische Zeitschrift, 35 (1935), էջ 434—436 (E. Weigand). Analecta Bollandiana, 1935, էջ 154—155 (P. P[eters]):

267. Jakob Kunzler, Dreißig Jahre Dienst im Orient. Գրախ. Հայր. Ա. մ. ս., 13 (1935), թ. 12, էջ 160 (Ա. Արեղեան):

- 268. Յ. Մանանդեան, *Խորհրդացու ստեղծումը* (տե՛ս Հանդ. Աժս., 1935, էջ 448, Թ. 15): *Գրախ. Հայր. Աժս.*, 13 (1935), Թ. 10, էջ 158—160 (Ա. Ա. [Բեդեան]):
- 269. Յ. Մանանդեան, *Երաստիվենկաի ստադիոնը* *և պարսից ստադիոնը* (տե՛ս ՀԱ 1936, էջ 115, Թ. 2): *Գրախ. Հայր. Աժս.*, 13 (1935), Թ. 10 էջ 160 (Ա. Ա. [Բեդեան]):
- 270. Josef Markwart, *Die Entstehung der armenischen Bistümer*. Rom 1932. *Գրախ. Հայր. Աժս.*, 13 (1935), Թ. 3, էջ 156—159 (Ա. Ա. [Բեդեան]):
- 271. Լ. Մելիքեյ-Բեկ, *Վրաց աղբյուրները Հայաստանի և Հայերի մասին*: *Գրախ. Հայրենիք Աժս.*, 13 (1935), Թ. 11, էջ 158—160 (Ա. Ա. [Բեդեան]):
- 272. A. Sürmèyan, *La vie et la culture arménienne* (տե՛ս Հանդ. Աժս., 1936, էջ 119, Թ. 38): *Գրախ. Revue historique de Sud-Est européen*. N. S. 12 (1935), p. 275—276 (N. Jorga).

- 273. K. Weitzmann, *Die armenische Buchmalerei des X. und beginnenden XI. Jahrh.* (Istanbuler Forschungen, Bd. 4), Bamberg 1933. *Գրախ. Byzantinische Zeitschrift*, 35 (1935), S. 436—439 (E. Weigand), *Deutsche Literaturzeitung*, 57 (1936), S. 497—499 (J. Sauer).
- 274. Ֆերդուսի (Ժողովածու): *Երեւան, Պետհրատ*, 1934, էջ 260: *Գրախ. Հայաստ. Կուչնակ*, 1935, էջ 438—439, 464—465, 491—492 (Միհր-զան Թիրեազեան):
- 275. Ֆիքոսուի (Աղուլ-Գասիմ-Մանուր), 934—1032: («Յուսարեթ»ի բացատրիկ թիւը): *Գրախ. Հայր. Աժս.*, 13 (1935), Թ. 11, էջ 152—157 (Փայլակ Սահասար):
- 276. Յ. Զ. Միրզայեան, *Ֆերդուսի «Շահնամ»-ը*: *Գրախ. Հայր. Աժս.*, 13 (1935), Թ. 3, էջ 159—160 (Ա. Խ.):

Հ. Վ. ԻՆՊԻԻՋԱՆ

Resumé der wichtigsten Abhandlungen.

Azaria Sasnetzi, *Astronom und Dichter*. Von P. N. Akinian. Sp. 297—337.

In Sassun durch die Ausschreitungen der türkischen Aufständischen drangsaliert, sucht Azaria in Konstantinopel Zuflucht (1603). Hier lernt er zu Füßen des armenischen Patriarchen Gregor aus Kaisarea die Theologie und erlangt die erste Stufe der Wardapetwürde (um 1609). Als Prediger missioniert er die in Bythanien eingewanderten Armenier. Auf einer Seefahrt nach Ägypten erkrankt, stirbt er im Jahre 1628 im Rufe eines heiligmäßigen und gelehrten Priesters.

Er hinterließ einige Schriftchen: 1. Die Höhe des Himmels und die sieben Atmosphären (1607). 2. Die Quantität der 7200 Zirkel. 3. Die Kreise der Sonne (1607). 4. Die fünf Tage der Schöpfung. 5. Die armenische Ära (1616). 6. Sonnen- und Mondkalender. 7. Die Folge der armenischen Katholikos. 8. Die Verheerungen der türkischen Aufständischen in Syrien, Kleinasien und Armenien, in Versen (herausgegeben S. 325—337). 9. Er übersetzte, wahrscheinlich aus dem Italienischen, die Geographie des Ptolemäus. 10. Er verfaßte eine Sammlung der weltlichen und kirchlichen Gesetzbücher (1609).

Le modèle des Evangiles arméniens et les citations d'Agathange et de Lazare de P'arpi. Par P. P. Essabalian. P. 338—349.

Les citations que nous rapportons dans la troisième partie de notre étude confirment ce que nous venons de dire: Agathange et

Lazare de P'arpi, tout en usant d'une liberté très large, ne s'appliquent pas moins à citer verbalement les paroles des Evangiles; les passages comme Matth. V. 11, 12, XXII. 40, XXIV. 14, XXV. 34, 41, XXVII. 46, Marc. XV. 10, Luc. I. 1—4, 28, II. 11—12, 21, XI. 15, XXIV. 45, 46, Jean IV. 10, 37, 38, XI. 50, XVII. 20, en font preuve. Mais partout ici et toujours il faut compter avec des divergences, qui ont leur importance en ce qui concerne le texte des Evangiles chez ces auteurs. Une petite comparaison de Zohrab avec Tatien en prenant pour base Agathange nous fait voir d'ailleurs que la distance du point de vue de langue, n'est pas grande; il y a même des passages où ils coïncident.

Ces résultats obtenus, essayons de formuler une conclusion.

Les citations d'Agathange et de Lazare de P'arpi nous montrent qu'ils emploient le texte des Evangiles: pas besoin ici d'arguments, ces citations sont si claires. Mais ces citations tout en étant évangéliques portent des traces tatianiques prononcées, des leçons que nous ne rencontrons pas dans le texte de Zohrab; et nous devons en conclure qu'elles représentent un autre texte. La date d'Agathange exige que ce texte ait été en usage vers 450, et il se pourrait que ce texte eût été celui de la première traduction, mentionnée par Koriun. Son existence doit re-

monter plus haut que le Ve siècle, puisque Lazare de P'arpi le connaît.

Agathange et Lazare ne seront pas les seuls représentants de ce texte. Peut-être Eznik aussi le représente, quelques légères traces tatianiques rendent cette supposition vraisemblable, mais en tout cas nous le possédons dans le Bréviaire arménien. Le Magnificat et la prière de Zacharie, Luc. I. 45—55, 68—79, ont des variantes essentielles qui manquent à Zohrab. Pour le Magnificat nous avons remarqué déjà dans la deuxième partie un parallèle, lequel à lui seul suffirait à nous faire reconnaître le texte de la première traduction dans ces passages du Bréviaire arménien. Luc. I. 78, 79 nous fournit une autre preuve.

Zohrab porte: որովք այց արասցէ մեկ արեգակն ի բարձանց երեւել որոց ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու հատէին = quibus visitabit nos sol ex alto apparere his qui in tenebris et in umbra mortis sedebant etc. Le Bréviaire arménien lit: որով երեւցաւ մեկ արեգակն ի բարձանց լուսաւոր առնել զխաւար մեր, ծագել զլոյս ի վերայ այսոցիկ, որք հատէաք ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու եւն = quo apparuit nobis sol ex alto illuminare tenebras nostras, ἀνατέλλειν lucem super hos qui sedebamus in tenebris et in umbra mortis etc. Tatien a selon Ephrem: որով երեւցի մեկ արեգակն ի բարձանց լուսաւոր առնել զխաւար մեր... որք հատէին ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու = quo apparebit nobis sol (oriens, ajouté par A.-M.) ex alto illuminare tenebras nostras... qui sedebant in tenebris et in umbra mortis. Expositio, p. 20 (arm. p. 21) «Illuminare tenebras nostras» manque dans les Manuscrit B, mais devait figurer dans le texte; la construction de la phrase le marque bien et nous retrouvons les trois mots dans le manuscrit A]. Ces arguments nous obligent d'admettre que le Magnificat et la prière de Zacharie reposent sur un texte apparenté au Diatessaron, et nous avons vu que c'était celui de la première traduction arménienne des Evangiles. Le caractère tatianique des Evangiles arméniens de la première traduction, palpable dans les citations d'Agathange et de Lazare de P'arpi ne s'explique qu'en

admettant la traduction antérieure du Diatessaron en arménien et son large usage avant la traduction des Evangiles. Ceci n'est pas étonnant du tout, puisqu'il a été peut-être le seul Evangile employé en Syrie pendant deux ou trois siècles. Et le rôle du christianisme syrien dans l'Arménie païenne et chrétienne jusqu'à l'invention de l'Alphabet national n'a pas été insignifiant: la grande quantité de mots syriaques, surtout pour les termes religieux, le prouve. Cette influence des Syriens, secondée par la cour sassanide, aurait valu aux Arméniens, en premier lieu le Diatessaron, qui à cause de son volume concis, de son style uniforme, servait fort bien, les fins scolaires d'un livre d'enseignement. D'ailleurs la traduction de l'œuvre d'Ephrem sur le Diatessaron suppose l'usage de ce dernier par les Arméniens. C'est sous son influence que les premiers traducteurs ont abordé les Evangiles. L'influence du Diatessaron se voit aussi dans les autres œuvres de traduction. Après le témoignage de la Catéchèse de Cyrille, nous retrouvons les traces tatianiques chez Jean Chrysostome, Homélie sur Matth., arm. Venise 1826, p. 577, 578, sous forme de «graviter onerati» — ծանրաբեռինք, le grec porte le verset ordinaire, Joh. Chrys., Opera omn. Paris 1727, T. VII, p. 428, 429. Dans l'Homélie sur Isaïe même «omnes» manque, ce qui est bien particulier à Tatien: Venite ad me fatigati et graviter onerati. Ib. Venise 1880, p. 453. Le grec répète toujours le verset entier sans changement, v. éd. Paris 1726, t. VI, p. 96. Sans doute ce n'est pas une question de langue, le πεφορτισμένοι du grec pouvait carrément être rendu par ρηνωσασθε — onerati: on le trouve dans le Nouveau Testament, Agathange lui-même l'emploie quand il redonne librement le verset. Agath., p. 428: հանդուցէ զբեռնաւորս, գաշխատեալս etc. Il faut ajouter que ծանրաբեռն n'est employé, selon la Concordance, Jérus. 1895, qu'une fois dans la Bible, au sens de ὑπέρογκος, Deut. XXX, 11. Il ne reste alors qu'à admettre que nous avons à faire ici avec l'influence de Tatien, dont plusieurs leçons se sont infiltrées, selon H. J. Vogels (Biblische Studien, t. XVI, H. 5) dans les Evangiles syriens; même dans Vetus Latina et le Cod. Bezae (D) on les trouve dans de